
DE KOKSIAAN

DOOR

J. K. VAN EERBEEK

Zóó werd het voorzichtige bakkerswinkeltje van de weduwe Fenna Marsman ingenomen door den nieuwen knecht Jan Wiersma.

Het winkeltje was aldus: De koperen schalen en gewichten, en de groote koperen slang boven de toonbank glommen in het besef van de rust, die ze genieten zouden tot het eind van hun dagen. De zon scheen; het bruin lancaster gordijn voor het raam gloeide alsof het voor een van licht tintelend gebrandschilderd kerkraam moest doorgaan.

De schel ging. Ze schokte kribbig tegen den stuggen pal aan den deurstijl, baaierte nerveus uit: ting, ting, ting-e-ling, ting, al zachter en zeuriger.

„Goeden dag,” zei Jan Wiersma.

„Goeden middag,” zei Fenna.

„Ik ben Jan Wiersma, ik kom op uw brief.”

„O,” zei Fenna, „dan ben je de nieuwe knecht.”

„Dat kon ik worden,” zei Jan.

Er was een glimlach om de rose pruimedant die Fenna's mond was. Het was met dien glimlach als met een zonnestraal op een weifelenden dag: men heeft ze niet zien komen, maar op een moment is ze er.

„Dan lijkt 't me 't beste, dat je met me naar binnen gaat,” zei Fenna.

In de achterkamer, waar het licht van een ombouwd plaatsje zich binnenwong, was het Jan die het eerst sprak.

„Een heele reis.”

„Ja, een heele reis. En wanneer ben je van huis gegaan?”

„Vanmorgen om drie uur,” zei Jan.

Het glimlachje — de toegeeflijkheid waarmee de bewoners van
Zesde Kerstboek 14

het veilige Hanzestadje een ander het onvoldoende op de lei schreven — het glimlachje verbleekte.

„Wat zeg je?” vroeg ze ongerust.

„Om drie uur van morgen,” herhaalde Jan.

„Maar dan heb je zeker familie in de stad, waar je aan moest?”

„Nee, zeker niet. Ik ben vanmorgen om halfdrie opgestaan, en om drie uur was ik op weg naar Stiens. Daar vandaan ben ik naar Leeuwarden gegaan met de omnibus”

„Naar Leeuwarden zeg je?” zei de weduwe verwonderd.

„Ja, naar Leeuwarden,” zei Jan verwonderd over die verwondering.

„Maar ben je dan niet onder Ommen vandaan?”

„Welnee. Ik ben van Heemse bij Stiens.”

„En ik had uit je brief begrepen, dat je van Heemse hier uit de buurt was.”

Het bleef een oogenblik stil. Het glimlachje keerde terug op Fenna's gezicht.

Toen begon ze weer te praten.

„Ja,” zei ze. „Ik weet niet of ik je of ik iemand, die zoo'n eind uit onze buurt is, wel gebruiken kan.”

Stilte. Tik tik telde de klokslinger — koperen onrust in een glazen huisje. Het maakt een groot verschil, of men een lange reis — de langste van z'n leven — maakt als een verwachte gast, of als een soort indringer — een vreemdeling die niet welkom is.

Ze praatten wat, maar de weduwe bleef bij haar idee: ze had geen idee op een knecht, die zoo ver uit de buurt vandaan was. Wat die reis betreft, die zou ze hem vergoeden, en hij kon hier eten, maar verder geen nieuws.

Jan Wiersma at, dronk, hij bad en dankte voor z'n maal; keek rond in de kamer en in z'n eigen gedachten; maar toen hij met een en ander klaar was, bleef hem niets over dan de straat. Een leelijk ding voor iemand, die met een wereld plannen van huis getrokken is.

Jan liep door den winkel met z'n hoofd naar de tegels, gaf weinig acht op het nerveuze praten van de bakkerin. Hij nam den deurknop. Hij deed de deur open. Hij keek naar de schel als een dichter naar

een aardappel. Toen keerde hij zich om, trok de deur weer dicht en begon te praten. En hij zei dit:

„Juffrouw Marsman,” zei hij, „ik geloof niet dat u er goed aan doet met me zoo weer naar huis te sturen. Ik ben deze zaak niet uit mezelf begonnen, maar ik heb gebeden, en ik kan niet aannemen dat God me om zoo'n vergissing, die niets om 't lijf heeft, wegstuurt. Neem u me een maand op proef, als ik voor m'n werk niet goed ben, ga ik uit me zelf weer weg. Maar het brood dat hier ligt kan ik allemaal maken. En die koekjederij die je daar in die bussen hebt, nu, dat zal de heele wereld ook niet werk hebben, om te leeren.”

Zoo stond Jan Wiersma daar, en zoo praatte hij. Hij had z'n groote hand op de toonbank liggen.

En werkelijk, geen half uur later zat Jan weer in denzelfden stoel in de schemering van dezelfde achterkamer, en 's avonds sliep hij met den tweeden knecht onder de pannen van de vliering van het oude huis in het Hanzestadje, dat bleef glimlachen.

Twee jaar later had hij een zaak gekocht, van zijn overgespaarde geld, en woonde met z'n meisje uit Stiens — nu z'n vrouw, in een bakkerij in hetzelfde Hanzestadje.

Het is in het donker, dat wij menschen om onze plaats in de zon vechten.

Twee uur. De nacht heeft zijn zware hand op het stadje gelegd; de mierenhoop is tot rust gekomen, eerst met den dageraad zullen de menschen weer uitzwormen over de grienden, de weilanden en de tuintjes. Op straat geen stap; een nachtvlammetje van een slaapkamer achter een gordijn. Een schreiend kind. De toren slaat zijn slagen. Een. Twee uur.

Uit de kooi getrokken; valsch, een dier, dat uit z'n behagen, de rust, de warmte is gesard; bij het nekvel gegrepen door den plicht en dezen vinnigen winternacht, staat Jan Wiersma in de kamer waar de resten van den gepasseerden avond nog slingeren: een scheeve stoel, een stuk goed, een vuil kopje.

Maar in de keuken, bij het aanrecht, wast hij zich. Hij slaat het ijs van de kom, en wast zich met een stijf bevroren waschlap, die in zijn handen dooi wordt. De arbeid, de dag kruipt in zijn spieren, het behagen komt terug en verdrijft de traagheid van het vleesch. De gasvlam van de lamp steekt telkens een blauwe tong tegen den zolder uit, floep, floep, floep.

Hij is klaar; de huiver is van de leden, het bloed gudst onder de huid, de adem heeft begeerte naar de kilte van de lucht. Jan's bewegingen zijn leelijk, kruiperig, maar recht op de dingen af.

Hij begint zijn werk niet, voor hij gebeden heeft. Hij gaat er voor op een stoel zitten. Zoo zijn wij doleerenden, een afgescheidene knielt niet en blijft niet staan, hij gaat, als hij bidt, zitten, zelfs al is hij alleen. Het hoofd zakt op de borst, de handen zoeken de knieën. Ze wrijven over die knieën, die handen. Zoo vraagt hij den zegen.

. . . . Het gloeikousje in de bakkerij is kapot. Tot de rijskast reikt het licht niet. Een geheime werkplaats lijkt het, tusschen de slapende huizen.

Met een langen krauwel rakelt Jan Wiersma het vuur op in den ovenmond. Hij gooit kolen bij, de vlam slaat op, sproeit vol drift uit den ovenmond, de gloed verhit Jan's huid — daar zuigt de trek in de luchtkanalen de minderende vlam de helle grot in. Kolen worden er in gegooid, ze nemen den gloed van den vuurklomp over, door de reten in de ijzeren deur is het vuurfestijn te zien.

De Amerikaansche bloem wordt in den trog gestort, goed meel, vet en geel als room. Het vette van de aarde. Jan is niet heelemaal gespeend van het respect van den goeden werkmán voor zijn materie; zijn blik taxeert en keurt. Hij maakt een ronden wal van meel in den trog; een krater, die besneeuwd is. Het meer in dien krater is van melk; de kleffe gist en het zout zijn er een eiland in. Hij doet het werk niet om het werk: hij denkt aan een mengmachine die hij eens koopen zal; aan een kleinen peuter dien hij, later, naar zijn werk wil laten kijken; hij is geen werkmán, Jan Wiersma, de bewegingen van zijn groote handen zijn kleinlijk en kribbig — toch krijgt hij gedaan wat moet.

Kluit na kluit van den room-witten wal tuimelt in de dijende pap van den krater; de materie, kleverig eerst, wordt taai onder zijn knedende handen; er komt stand in het deeg.

Een stomme nooddrift ligt op zijn gezicht; en deemoed.

Nu ligt het deeg in de rijskast. Het vuur wordt gevoed; de vette zwarte kool wordt in den gloed geschept.

Hij heeft een uur rust. In den inschietkuil gaat hij zitten, voor den vuurmond. Zijn rug is gebogen. De scherpe oogen houden gericht over de plannen die hem in den zin schieten. Vandaag moet de Westerstraat afgewerkt worden. Hij moet wéér huis aan huis, deur aan deur met zijn wagen vol brood. Hij knijpt zijn oogen dicht; door de spleten van zijn oogen kijkt hij zijn harden, harden dag in. Het plan lijkt goed, zooals hij het uitmaakte met zich zelf: geen deur waar hij dezen dag niet met zijn broodmand komt. Bij zes deuren dankje halen, en bij de zevende een broodje laten. Is er meer te doen? Ja. Bij Knoop zeggen waar 't op staat. Laat me een maand lang iederen dag een dubbeltjes brood brengen: daarna loop ik je deur voorbij; maar ik moet den moed er in houden. Ik moet er óók tusschen. Het is marktdag vandaag. Zijn concurrent, Ambtman, drie deuren verder, heeft elken Dinsdag het huis vol boeren. Het is de zesde week, dat Jan zijn brood op een schragenbank voor de deur heeft gehad. Dat geeft niet genoeg; de menschen loopen voorbij. Hij moet er zelf bij staan, de menschen aanspreken. Hij heeft het moeilijk; hij heeft de tranen in de oogen; maar hij heeft het goed. Waar een mensch zijn plaats is, daar staat hij, tot God hem wegroept. Tot God hem oproept. De kneedmachine komt in dien hoek; de deegverdeelmachine zou er naast kunnen; en hij moet berekenen of een heetwateroven werkelijk zooveel uitspaart aan kolen, als ze zeggen. Maar dat zijn luchtkasteelen. Het hart is zijn fantasieën gevolgd; het slaat het bloed driftig door de leden. Er moet een fabriekje van, van deze bakkerij. Hij kijkt met helle oogen in de flauw verlichte werkplaats rond. Luchtkasteelen. Gister waren zijn Duitschers te flauw van kleur; zijn brood mag niet minder zijn dan dat van zijn concurrent Ambtman. Zijn oven was ook te flauw gister; dat moet goed komen

vandaag. Hij zal twintig timpen maken, die kunnen voor vijf cent weg. Hoe lang kan hij nog teren op zijn overgespaarde geld? Nog een maand, nog twee maanden, als er uit Stiens nog een pak komt met boter, koffie en suiker. Dan is het uitgemaakt of hij hier baas blijft, of zijn leven lang als knecht aan een anders trog zal staan. Nu moet het deeg uit de kast voordat het verrekt; niet te dicht bij de ovenhitte, of het gaat vloeien, en niet te zeer in de kilte, waar het terugvalt. Hij gaat uitwegen; zijn handen slaan het credo in het gerezen deeg; zooals de dominee het slaat in het hart van de gemeente, in de kerk, 's Zondags.

Het lukt niet. Het deeg krult op de plaat. Het is te wreed, te krimperig. Wat kan er mankeeren? Het meel is goed; daar ligt het niet aan. Het deeg is afgedekt tegen de kou; te laag is de temperatuur ook niet, het is handwarm binnenin. De fijn gescheurde Duitschers van Ambtman komen Jan Wiersma in den zin. Als een net zoo egaal de fijne scheuren over de bruine korst. Wat kan dit brooddeeg mankeeren, dat een opgemaakt broodje als een koek op de plaat krult? Driftiger jongleeren Jan's handen met de deegkluiten. Een ader dik als een macaroni stengel puilt op z'n voorhoofd. Hij beplukt den gummiweeken berg op z'n granieten folterbank, pakt een kluit op, smijt 'm van zich af. Wat alle heksen heeft dat deeg besmoegeld? Is dat deeg? Werk van een man, die tien jaar bij een vak is? Het lijkt de klodderij van een deerntje van de huishoudschool. Jan's gezicht staat valsch als een hond, wien ze de kluij afnemen. Maar vloeken dat doet hij niet. Geen mensch zal kunnen zeggen, dat hij Jan heeft hooren vloeken. Nog niet dien keer toen hem de dubbele plaat vol schellings Paaschbrooden in de asch van den inschietkuil keukelde.

Misschien was het meel te vet. Er was nog één kans. Lukte die niet dan kon hij van alle deeg wel balletjes wrijven en er de ruiten mee dichtgooien. Hij kon een baksel van een dorder kwaliteit gaan mengen. Maar hoe kwam hij aan een baal inlandsche bloem? Ambtman vragen? Dankje. Ja, zoo zijn we, wij koksianen. Het is beter te geven

dan te ontvangen. Maar wat dan? Voortprutsen? Wie zal zeggen wat voor weeskindjes van mikken er dan achter de winkelruit komen te liggen vandaag. Er zit niets anders op, dan den heelen boel in den steek te laten, Gerrit Jan Beltman, den mulder, op te kloppen, en een kwartier lang met een baal inlandsch op den nek, door de stad te draven.

Zoo is er altijd wat. Een mensch vreet zich vast in zijn vak, hij nekt vijftig vossen in zijn wingerd en de laatste vernielt hem onvoorziens den bloesem. Maar ook die laatste is met Gods hulp te vangen. Met wat geluk, zegt een ander. Met Gods zegen zegt Jan en hij is genoot in een tweede werkverbond.

Nu moet hij toch de ovendeur met rust laten, anders staan de brooden over een uur nog met een wit gezicht op de plaat. Wel tien keer al heeft hij de deur opengerukt — dof vezelen de wielen over de ijzeren richel — om naar het wonder te kijken. Want ze worden goed. Het is een wonder na wat hij er van nacht mee door-gemaakt heeft met deze schoten, mikken en bollen, die zich een veeg bruin over de tronie laten strijken — het is een wonder, maar goed worden ze. De bussen zijn vol; de gist heeft het deeg geheven; op het moment dat een schoone ronde rug over den busrand bolde is het rijzen tot staan gebracht; en een rijke barst scheurt al hier en daar het brood, dat z'n wasem vol belofte door de werkplaats zendt.

Hij zingt niet, Jan. Maar in z'n hoofd twinkeleeren alle plannen en verwachtingen weer. En werkelijk, daar zingt hij toch. Een psalm. Heer, ai maak mij Uwe wegen. Zijn boerenstem zwiebert op de noten als een kind op schaatsen. Het blijft neuriën. Er zal wel eenig verband zijn, op een of andere wijze, tusschen die woorden van dien psalm en een oven vol brood.

Er komt gerucht buiten. Een haan kraait. De botermaker van de melkfabriek gooit zijn deuren open; de heldere geluiden van metalen bussen pronken daar in den morgen. De stad ontwaakt; met

ongewillige oogen kijkt ze den grauwen winterdag in, die schuw, een misgeboorte, op de wereld aan komt.

En daar staan ze. De brooden. Geen verontschuldigen, geen redeneeren. Ieder kan zien wat de man, die dit werk maakte, waard is. We laten ons niet voorstaan op wat we kunnen; en we gaan voor geen dik woord op zij.

Maar het moeilijkste wacht nog. Er moeten koopers komen voor dit brood.

Er komen voetstappen in de gang. Frouke, Jan's vrouw, staat in de deur. Het is „zes uur”; dat is haar klokje van opstaan; de slaap is haar de leden nog niet uit. Ze is meer mans dan Jan. Wat haar postuur betreft.

„Morgen, Jan.”

„Frouke.”

„Je bent niet vroeg.”

„Nee.”

Alleen weer. Geen woord over de temptaties van den nacht. Ja. Zoo is dat nu. Men kan niet tegelijk een psalm zingen en een minneliedje. Een mensch is altijd ergens, en nooit op twee plaatsen tegelijk. Wij Fries-Saksen zijn tenminste zoo. Wij staan vast op de aarde — ja vaster in het hierna dan in het hart van onzen naaste. We zijn niet mooi, wij zijn niet sierlijk; wij zijn niet van adel. We weten wel wat we met de wereld moeten beginnen, maar niet te best hoe we onzen naaste moeten aanvatten. We breken er ons hoofd niet over. We slaan er ons door — niet mooi; maar we komen er.

Zoo. Nu komt het tweede bedrijf van den dag. Het brood moet aan den man. Op tijd moeten zeven dampende waterbroodjes in het slijterswinkeltje van de weduwe Groenesteege de ijsbloemen van de ruiten liggen. Dan komen de ongewasschen slopjesvrouwjtjes, in de hand het kannetje heet water en halen ze bij de weduwe vandaan — op de pof. En Jan levert ook op de pof. En 's Zaterdagavond ontbrandt het stille gevecht om de laatste twee kwartjes, die niet — geen denken aan — tot de volgende week mogen blijven staan.

Jan komt terug in z'n witte buis, hij heeft zich wat opgedoft; hij

heeft gegeten. Het is tijd dat hij naar de weduwe gaat. Hij heeft haast, want hij is vandaag een uur later dan gewoonlijk; maar hij is heelemaal in beslag genomen door het gewicht van deze dagen; hij is opgewonden en ernstig, vervuld van een diep besef van zijn afhankelijkheid. Zoo komt hij tot een daad, waartoe niets in zijn leven hem ooit weer brengen zal. Hij neemt het brood en legt heel het baksel voor den inschietkuil. En dan, als Zedekia voor de brieven van Rabsaké, knielt hij er voor. En afdalend in zijn levensnood, tot daar waar zelfzucht en offervaardigheid vrede hebben, vraagt hij den zegen er over.

Marktdag. De boerenwagens, hoog op de raden als de Drentsche paarden op de pooten, schommelen de stad binnen. Bij plukjes komen ze binnenvallen, drie, twee, zes in een rij. De boerinnen, een doek over het hoofd die in een tip over den rug hangt, zitten op de banken, een stoof onder de klompen, en den arm door het hengsel van de botermand. Ze komen met de fiets, met de tram; de eenkennigheid van hun eenzame hoeven aan den zandweg heerscht over hun wezen.

Tegen twaalf keeren ze terug, ze roepen elkaar aan, praten over den prijs dien ze gemaakt hebben, over de zuivel en de beesten. Ze drinken koffie bij de bakkers en gaan met een stuk nieuw gereedschap en etenswaar naar huis terug. De mannen dragen korte jasjes van duffel en de vrouwen een crinoline van rokken en een kleurigen borstdoek.

Bij z'n schraag Jan Wiersma. Het brood laat hem zoo onverschillig alsof hij het van de straat had geschept. Zooeven laveerde hij voorbij den winkel van Ambtman; hij heeft gezien dat zijn brood beter, enfin, evengoed was. De zaak van Ambtman is vol menschen, ze puilen den winkel uit als de roef uit den zak van een dief. Jan's winkel is leeg. Ze bestaat niet voor deze menschen. Ze is hun minder dan de lucht die ze voor hun adem gebruiken. Soms lijkt het of hun blik zijn waar ziet; maar voor het zoover komt kijken ze zich vast op een punt voor zich uit, en komen er op af alsof ze in trance

liepen. Enfn, de zon schijnt. Kijk, de zon schijnt. De zon schijnt.

Een lange boer met één oog, een ben aan een riem over den schouder, zwaait glimlachend den winkel in. Jan op hem af, bedaard, bedaard. De boer plant een vuist op de toonbank, doet z'n mond open, bekijkt Jan, monstert z'n hand

„O, ik bin te ver geloopen. Ik mot bie Ambtman wezen.”

„Zoo.”

De boer keert zich om en loopt de deur uit, glimlachend.

Frouke komt van achter.

„Was er een in den winkel?”

„Neen.”

„Maar er was daar net toch iemand.”

„Ja, maar hij was te ver geloopen.”

„Was hier maar nooit begonnen. Wij passen hier immers niet in deze vreemde stad.” Zoo is een vrouw. Zoo is Frouke ten minste. Er is met haar te praten, zeker. Maar helpt het? Als ze een klant nee-verkoopt, spijt het haar. Maar in haar hart heeft ze schik; ze aardt hier niet; ze wil naar Stiens terug. Praat daar maar tegen.

Staat daar de boer nog voor de deur, bij den lindeboom? Jan, de tanden op elkaar, er op af.

„Weet je wel zeker, dat je te ver geloopen bent?”

„Dat dacht ik. Ik ben altijd bij Ambtman.”

„Maar als je nu dezen keer bij mij moest wezen.”

„Ik bin al twintig jaar bie Ambtman.”

„Kom dan nu twintig jaar bij mij.”

„Je praat goed, bakker.”

„Maar waarom zou ik je geen dubbeltjes broodje kunnen verkoopen? Het kon toch, dat je precies bij mij moest wezen. Ik moet er hier ook tusschen. Je bent zelf toch ook een keer in je leven moeten beginnen.”

„Bie Ambtman schenken ze koffie.”

„Bij mij ook.”

Werkelijk, de boer komt in de achterkamer te zitten. Hij drinkt zich de maag vol koffie, betaalt één broodje; praat met Jan over den

bijbeltekst die aan den muur hangt. En hij gaat weg verzadigd van z'n brood, zijn eigen welwillen en Jan's stichtende woorden. Hij praat over Jan met z'n broer, z'n zwager en z'n schoonzoon, en twintig jaar eet de stroopersfamilie zich het gemoed vol aan Jan's brood en stichtelijke toespraken; iederen marktdag; en iederen keer, dat ze in het huis van bewaring van 't stadje hun straf tijd komen uitzitten voor 't loopen met den lichtbak. En als ze in 't ziekenhuis liggen met een breuk, met kanker, of een beeneter, zoekt Jan hen op, en praat met ze. Ze hebben oogen als menschen en er is er maar één bij waar een kwaje draad doorloopt.

De dagen trekken langs; een eerlijk man bidt ze af als een roze-krans. De aarde draait den kop in het licht, en duikt weer in den donker. De mensch ontwaakt, ook zijn handwerk, hij ziet het licht wijken en volgt de natuur in de rust. Geluk en tegenslag brengen de dagen. Er komen kinderen. Heeft de vader ze begeerd? Hij heeft naar ze verlangd; hij heeft niet naar ze verlangd; ze zijn welkom. Ze wassen als zijn jaren en zijn zorgen; de laatste grond voor zijn ja, is dat de dingen er zijn.

Zijn overleggen zwerft om zijn wassend bedrijf als een schepers-hond om de kudde. De eene week vreet hij zich vast in het winnen van klanten in een nieuw huizenblok; een maand later heeft hij een loopjongen, dien hij met een wagen vol brood op avontuur de stad inzendt, en hij zelf praat met reizigers en kooplui in z'n winkel, hoort ze uit, ontfutselt ze hun nieuws over de kansen van den oogst in Amerika en de Russische rogge. Niet te haastig, niet te gulzig. Hij speculeert niet. Zijn hart is in de kerk; zijn ziel leeft van de Schrift. Hij verkoopt krentenbrood met stichting; hij ontzegt zich alles — behalve zijn pijp. Hij verhongert zijn kat en geeft meer dan tienden aan de kerk. Is zijn leven richtig? Ieder doet wat hij kan. Den laatsten steen van ieder wankel huis legge God zelf.

Geen avond gaat voorbij of, alleen in de kamer, Frouke dommelt al in de alcoof, leest hij uit de Schrift zich het voldaan onder zijn dag. Hij heeft zich met zijn vodden vastgezet op een belt, waar geen

misverstand, tegenslag, ziekte, dood of leven hem van aftrekken.

En met z'n kribbige, leelijke slagen scheuvelt hij door z'n dagen heen. Op een middag staan er drie steltwagens met vaten vol krenten voor de deur. Frouke was naar de schel gaan kijken. De schrik slaat haar onder 't jak als ze den optocht voor de deur ziet staan. Zij naar achter, met een vaart

„Zijn al die krenten voor jou?”

„Dat kon wel,” zei Jan. Hij haalt de lus van zijn slond over zijn hoofd, wipt het trapje op naar de gang en loopt z'n vrouw voorbij naar den winkel. Hij glimlacht en zwaait met z'n armen. Hij is feitelijk een beetje Tartarin; toch zit er een goede troef in zijn hand, hij heeft zijn deel aan de dingen.

„Maar wat moet je met al die krenten, Jan Wiersma?” roept z'n vrouw hem na, de eerstgeboorne bij de hand krijgend.

Ze komen op een lange rij te staan, de tonnen; een eindelooze keten van vaten, van voorbij de zijpoort aan de straat, den heelen hof langs, tot het achterste hek toe.

„Het lijkt wel of het je in je hoofd mankeert met al je krenten,” hitst de vrouw.

Maar een dag later kan Jan ze verkoopen met een gulden winst; hij houdt vast. Een week later kan hij zich vier gulden verbeteren; en dan gaan ze, in optocht denzelfden weg terug. Hoepla. Hij heeft toch z'n deel aan de dingen, deze Tartarin. En de krenten-negotie is een van de zeldzame avonturen, die Frouke Pronk van Jan Wiersma, die haar man is, graag vertelt.

Tegenslag brengen de dagen genoeg. Het gevaar pakt ons aan op de plek, waar we het niet verwachten. De knapste onder ons staat in het leven als een schoolkind. Een mensch bidt om brood; hij zwoegt zijn zorgen als een span ongewillige honden tot onder Gods oogen — een geopenden toegang vindt hij. Het gaat ons goed; we zien Gods hand in de kleinste dingen van ons leven. Een tuin is ons hart — vervuld van de liederen van onzen dank

Terug. Achter de schans waar wij den uitval op richten, is de

vijand niet. Hij is achter onzen rug over den muur geklommen, hij staat al in onze straten.

Een zieke nier. Voor twee maanden klaagde Frouke over een steek in de zij.

Maar is God dan een beul, die ons met de eene hand ons het brood geeft, en met de andere, als we snikken van dank, ons het mes in den rug steekt? Is het wel Hij, die ons het brood geeft; is het een ander die ons in onze gezondheid straft? Wij zijn bij den neus genomen. Wij hebben de hand gekust, die ons belachelijk maakte.

Goed. Wij doen het anders. God wil niet van ons aangesproken zijn. Is het lijden een straf? Het gevaar, de ondergang een straf? Kan een mensch zijn levensbegeerte opgeven? Kan een mensch die dreigt onder te gaan, eenswillend met zijn Maker blijven? Maar we willen leven. Wij beschikken niet over het hierna. Kan een pot onder de hand van een pottenbakker opspringen; een nap worden die over een pot spreekt? Kan de wil van een mensch uit zich zelf treden, en willen zijn, wat hij niet is? Kan een mensch op de zon gaan staan; anders zijn dan zijn, dan mensch zijn?

Wij zullen niet meer tegen de gesloten deur roepen. Is ooit meer dan de echo van onze eigen woorden tot ons teruggekomen? Wij zien niet meer op; wij zien onszelf, de aarde. De weg, dien wij ons in de wildernis hakken — dat is God.

Maar nu komt het leven over ons. De golven storten zich over ons hoofd — moeten ons de ribben breken? O God, wij vergaan . . .

We hebben toch weer gebeden. Hoe staat het geschreven? Aanziet de leliën des velds. Van de muschkens op het dak valt er geen ter aarde, zonder den wil van den hemelschen vader. De haren uws hoofds zijn alle geteld . . .

De beide kleine kinderen zijn door de baker in huis genomen. De moeder is in het ziekenhuis. Zuigt het jongste kind, dat van de borst af is, zich het leven in het ingewand — of het bederf? Geteld zijn ze, de haren uws hoofds.

Het is één uur op den middag. Jan staat in de kamer, op dit oogenblik zoekt het mes van den chirurg de wond van de zieke.

Voor het twee uur is, mag hij niet komen vragen naar den afloop van de operatie.

Voorjaar. De zon schettert langs het koper in den winkel, streelt het doffe blik van de bussen, kristalleert het glaswerk, vindt den weg naar den spiegel in de beslotenheid van de achterkamer, op den geslepen rand breekt het in de tranen van het spectrum.

Een uur nog. Maar het kon zijn dat de klok van den uurwerkmaker op den hoek later aan den tijd is.

Jan loopt over de straat. De zon speelt met de bloeiende linden. Een man die het stuur kwijt is. De zonnevlekken glijden over zijn rug.

Oordeel over ons. Is de hoop die ons leven doet, onze roem, onze schande? Is het om een woord van begrip, om een begripenden glimlach van onze zieke, toen we leden, de vrees die te verliezen, dat wij klagen om den naaste die ons afgenomen wordt? God weet dat ons het intellect ontbreekt om op die gave van het leven, de gemeenschap, de hand te leggen. Maar wie durft zeggen dat het ons egoïsme is, dat geraakt wordt in den ondergang van vrouw of kind? Ja, het is de stomme, grondeloze, heilige zelfzucht, die een weidevogel boven de stad doet klagen, waar haar jong in verdween, gevangen. Er heerschen andere machten over ons, dan die, die reeds door woorden verlamd zijn.

Als het gordijn voor het linker bovenraam van het ziekenhuis aan de markt half opengeschoven is, dan is er hoop. Zoo is het afgesproken met de pleegzuster. Jan loopt over het trottoir, onder de kastanjeboomen. Hij heeft nog niet opgekeken. Nog niet. Nu nog niet. Als hij opkijkt, wéét hij. Hij is toch geen schrijver die met zijn hart speelt om te zien hoe angstig het kloppen kan.

Nu. Hij kijkt op. Zie, zijn oogen zijn vochtig. Hij weet niet van zijn eigen eenzaamheid, hij die hunkert naar — het onbegrip van zijn vrouw. Hij ademt lichter. Er is hem een tekst in den zin geschoten: Roep mij aan in den dag der benauwdheid, en Ik zal u uithelpen. Nu kijkt hij op. Het gordijn is opengeschoven. Natuurlijk. Het gevaar is voorbij, hij wist het.

Daar staat hij op de hardsteenen stoep. De zuster doet hem open voor hij gebeld heeft. Ze heeft tranen in de oogen. Ze glanzen in den witten koker van haar kap.

„Ik feliciteer je, Wiersma.”

„Stil,” zegt hij. „Ik wist het.”

Het wachten is op den terugkeer van Frouke — en op de doktersrekening. En op andere wissels. Het kwaad komt op als de woeker in een najaarsbosch.

Jan laveert door zijn huis — hij zal het nooit leeren, te lóópen door zijn woonstee: na vijf en twintig jaren zal hij nog als een dief om zijn eigen toonbank zwaaien. Het huis is leeg, de kinderen zijn in huis genomen door de baker. Jan is hier alleen met zijn arbeid en — de Schrift. 's Morgens eet hij twee sneden roggebroom, die zoo dik zijn als zijn kerkboek. Des middags hetzelfde maal. En 's avonds.

Zijn gebreken en zijn deugden nemen woning in zijn lichaam. Zijn gezicht verandert; wat in hem waar is, en stand houdt, belijdt zich in zijn trekken. Het leven keurt en zet zijn stempel. Het lijkt of de jukbeenderen verder van elkaar staan; de wangen worden dunner, liggen plat op de kaak. Het blijkt dat er bulten op het voorhoofd-been zijn. Er liggen voren in de huid boven de oogen.

Hij werkt hard met weinig hulp, 's avonds rekent hij. Hij cijfert, zint over getallen om de eindjes aan elkaar te knopen; zijn kruiperig gebogen rug werpt een reusachtig schaduwbeeld op het scherm van het gordijn; een diepzinnig schimmenspel.

Toch wordt hij in het oog gehouden, door sommigen. Door den grutter Gerrit Christiaan Beltman bijvoorbeeld. De koning van de Nijstad noemt men hem. Hij is niet doleerend, die Beltman. Hij alles minder dan koksiaan. Hij rijdt over de Nijstad op z'n hooge Eysink-fiets met dubbel frame als een vorst; de witte keizer-Napoleonbaard ligt over de revers van zijn jas. Misschien is het zijn glimlach, die den rug van een doleerende krom houdt. Voor alles moet betaald; de bescherming van den sterke is het duurste. Och, als men alles zeggen kon wat men wist.

De paarden, die voor zijn meelwagen loopen, zijn mooier dan die van baron Van Genne. Alles wat hij doet is royaal. Hij zal er bijvoorbeeld aardigheid aan hebben, geiten te houden. Het zijn groote, witte dieren, die geen mensch eerder gezien heeft, ieder praat er over. Hij laat een fabriek zetten. De passiebloem. Betonnen zolders zijn er in, die moeten gekeurd worden. De aannemer huurt twintig losse arbeiders, die zooveel honderd zakken zand voor die en die som op de drie zolders zullen dragen. Men begint met de bovenste. De ballast ligt er; men meet; alles klopt; zooveel centimeter mag de vloer doorbuigen. De arbeiders beginnen den last naar den tweeden zolder te slepen. „Stop” commandeert de Baard. „Als de bovenste zolder goed is, zijn de andere twee ook vertrouwd.”

De aannemer is het nu al lang goed. Hij begint de arbeiders uit te betalen; ieder het derde van de overeengekomen som. De Baard staat er bij. De eerste ontvangt z'n loon, hij mokt, maar zwijgt. De tweede.

„Stop,” commandeert Gerrit Christiaan Beltman. „Je betaalt wat je afgesproken hebt.”

„Maar de menschen hebben maar het derde van het werk gedaan.”

„Ze moesten mij laten zien dat jou bouwerij in orde was. Ik heb het gezien, ik ben er tevreden mee. Dat is een bof voor hen; niet voor jou.”

„Maar ze hebben maar een derde van het werk gedaan. Ik geef niet meer loon.”

„Zoo. Geef je niet meer. En ik wil dat ze hun volle pond krijgen. Moet ik het ze geven? Jij geeft niet meer dan een derde, zeg je. Is dat je laatste woord?”

Nee, het is het laatste woord van den man niet. Geen kwestie van. Hij heeft er nog honderd. Hij roept de menschen binnen, en onder de oogen van den Baard betaalt hij ze, wat overeengekomen is. Dat is zijn laatste woord.

Van zoo'n Christiaan Beltman kan alles het daglicht zien. Zelfs zijn nederlagen.

Nu komt hij op een dag bij Jan Wiersma binnen. Die zit achter

zijn roggebroodpillen, het is zes uur. De kamer is redelijk netjes, naar dat er een man over het huishouden gaat. Het is de derde week dat Frouke in het ziekenhuis ligt.

Met een flinken ruk gaat de winkeldeur open. De schel luidt met een rij nerveuze stuipen.

Wiersma loert door het raam, daar komen de voetstappen de gang al in.

Wanneer vervalt de wissel van den grutter? Den dertienden. Dat getal zit vast in Jan's hoofd. De dertiende. De dertiende.

De grutter komt binnen. Jan blijft zitten en kauwt. De Baard komt binnen. Hij monstert met een half oog de tafel, het zwarte brood, de zwarte koffie. Dat staat hem aan, maar men merkt het niet aan hem.

Hij blijft wijdbeens in de kamer staan. De slippers van zijn keizer-Napoleonbaard liggen over de revers van zijn buis. De buks hangt hem over den schouder; hij is op jacht geweest.

„Moet je nog rogge van me, Wiersma?”

„Dankje.”

Hij slaat geen best figuur, die Jan Wiersma. Hij blijft dooreten, dat moest hij niet doen. Hij pakt z'n mes op, legt het neer, glimlacht om wie weet wat voor onredelijke reden. Er ligt altijd iets onzeker over zijn doen, hij doet denken aan een bleek stuk week marsepein; het is maar een vergelijking natuurlijk. Komt dat doordat het hier en het hierna om zijn ziel schooien? Enfin. Maar let op: daar zit een man die bij slot van zaken niet opzij gaat. Begrijp goed, hij maakt een krommen slag; hij weet het; of liever hij weet het niet, maar hij voelt het. Maar: hij slaat. Hij slaat toe. Het is op de manier van: een twee drie in Gods naam. Maar: op dat eene oogenblik, dat de boel barsten gaat of breken, zal hij wel kunnen toeslaan. Dat moet men hem nageven.

„Dus je moet geen rogge. Je weet 't wel?”

„Ik weet 't wel.”

„Heb je dan nog?”

„Ik eet er toch van.”

Zesde Kerstboek 15

„Hm.” De Baard strijkt zich over den baard, verpoot z'n schoenen. Stille. Dan:

„Ja, je eet. En hoe is 't op je zolder. Of heb je in voorloop?”

„Nee. Maar . . . ik ben in gesprek met Bulsing en Heslenfeld.”

„Hm. Nou, dan niet.” Hij pakt den deurnop. Hij dringt niet aan. Wie weet, is het een opgemaakte mouw geweest, van weerskanten.

„Hoe is 't met je vrouw?”

„Met m'n vrouw? Goed. Zoetjes aan. Misschien dat ik haar met veertien dagen weer hier heb.”

„Kom. Dan is dat weer in het reine. Ze heeft het ver weggehaald. Ik heb gedacht: die zien we niet weer, toen ze met de brancard voor m'n deur langs kwamen.”

„Ik was er zelf ook bang voor. Een moeilijke weg, Beltman. Maar we weten wie ons leven in de hand heeft. Er staat”

„Ja ja. Gegroet, hoor.”

Zoo iemand als de Baard houdt niet van praatjes. Dat wil zeggen als het zaken aangaat. Bij den barbier speelt hij wel eens bok met de waarheid. Maar wie doet dat niet; dat doen we allemaal hier. Maar als het op zaken aankomt, houdt hij niet van praten. Een uur zelf zien is een week praten waard.

Drie dagen later komt hij zelf een zak bloem brengen bij Wiersma. Met de ponnie. Ja, dat is ook weer iets voor den Baard, om met die ponnie en de dresseerker te gaan rijden, die den vorigen dag op hol geslagen is. Dat ging zoo.

Hij stond voor het raam van zijn kantoor. Dat was toen nog naast zijn grutterswinkel aan de Nijstad; de houten vloer blonk er steeds als de witte klompen van de boeren op Zondagmorgen. Daar komt de zadelmaker met wapperende slonde bij hem binnen. „Beltman, je ponnie is op den loop.”

Geen vijf tellen later staat de Baard voor de deur, met z'n Eysinck aan de hand. En daar slingert het gerij de stad in, alsof satan het met zijn nijdigen voet een duw gegeven had. Met ziet geen spaak

aan 't wiel, zoo raast 't rad over de klinkers. Wie de ponnie gekend heeft, die kan getuigen of 't ding niet den geest van 'n hackney over zich had. Wie hem in z'n goeie dagen over de straat zag gaan, weet, wat voor roffel de mekaniëk van z'n pooten — hij smeeet de knieën hooger dan 't gareel — wat voor roffel de mekaniëk van z'n pooten op de straatsteenën placht te slaan. Toen — het paard, de man en de wagen waren niets dan gang, vaart. De menschen op straat stoven uit elkaar als musschen voor 't onweer. Zoo ging dat de Nijstad over, recht op de haven af.

. . . . Kan, wie er bij gestaan heeft, vergeten, den donder van het „Hoo” dat over de kaai loeide, toen de Baard het ondieer bij den teugel greep? Bij den teugel vatte? Hij sprong het paard bij den kop op, zijn vuist gehakt in den manenkam. Zoo trok hij den kop naar den grond en bracht het dier tot staan. Het geslacht dat na ons komt mag zeggen naar wat voor stemmen de Baard en zijns gelijken luisteren. Het leek of de duivel van het paard in hem gevaren was. Dat was geen mensch meer, die den rillenden stalknecht uit de kar beurde. Wij stonden er bij. De besten onder ons mogen begrepen hebben aan zijn vertrokken mond wat een natuur als de zijne dag aan dag aan de dingen, aan de wereld lijdt. Zijn oogen waren groot en er lag een floers over.

Hij stond rechtop in de kar, de zweep in de hand. „Los” commandeert hij. Het beest rilt, schudt de flank, haalt den adem in den heeten trechter van zijn rosse neusgaten, het lijkt of er bloed in staat.

„Vooruit.” Het dier hoort de stem; legt de ooren plat; de menschen gaan op zij; zal hij zoo de haven inrijden?

Daar gaat het paard. Stap, en stap en stap. Niet het paard stelt de pooten op de steenen, maar de wil van den demon in de kar. Daar wendt de Baard de kar pal voor de rechte kaai. Wat is het gevaar voor dezen mensch? Leeft hij van het voedsel dat van den overkant gereikt wordt, evengoed als Jan Wiersma, de Koksiaan, die er bij staat, overwonnen? God wijze ieder het pad dat boven ons uitvoert, naar Hem op.

Daar gaat hij. Hij houdt de teugels strak. Nu slaat hij het dier langs de bezweete schoft. Het dier veert op. Het is gekalmeerd

en zijn kracht is niet ingezonken. Dat doet de macht van den mensch, die het leidsel houdt. We spraken altijd van „de ponnie” in die dagen; maar het was een z.g. dubbele hit, en hij was zoo groot als een vol-slagen paard.

Nu mag iedere boer, die een paard kent, zeggen, hoeveel een beest, dat zoo'n geschiedenis heeft gehad, aan waarde verliest. Er zullen er zijn, die zeggen, dat het goed is voor den slachter; of geschikt voor een boer die achteraf woont en zwaar werk heeft en schraal voer, misschien.

De koning van onze Nijstad maakte er een van z'n beste dieren van. Zoo lang als het voor de wagens van de Passiebloem heeft gelopen is er de couragie niet uit gegaan. Dat zegt veel. Het is geen te groote kunst, de natuur uit een paard uit te ranselen, tot het niet meer is dan een motor die op een tik met de zweep aanzet. Zooals er honderd paarden door de Nijstad en honderdduizend door 't land loopen, die alleen nog trekken en vreten. Als ze een keer achteruitslaan of elkaar den rug krabben kijken wij vreemd op. Ons ras zal werk hebben dat straks voor God te verantwoorden.

Enfin. De Baard zit den volgenden dag op kantoor en belt den stal op. Hij laat Bars den stalknecht de ponnie voor de dresseerkar zetten, en een zak bloem er op gooien. Zoo gaat het op het zorghuis van „den blikken domenee” af.

De ponnie valt met een nerveuzen ruk in 't zeel, dien de Baard niet heelemaal aanstaat. Maar hij laat niets merken, houdt het leidsel strak, en draaft de Nijstad over. Bij den bakker bindt hij een reep los, zet den hit aan den lindeboom vast en gaat met de baal bloem op zijn nek de buitengang in, die, donker als een krocht, naar den meelzolder van Jan Wiersma voert. Het Enakskind schrijdt door de poovere bedoening van den Koksiaan als een soldaat door een armeluiswijk, dat is eerst loopen. Hij kijkt links, hij kijkt rechts, de trap kraakt, de wenkbrauwen staan hem hoog, en hij taxeert met een glimlach, die zich een Koksiaan van de huid mag poetsen.

De zolder is leeg. Een halve zak bloem, een halve zak rogge, een

baal zemels. Je kerk staat maar leeg, dominee. De Baard wist dat het zoo gesteld was, trouwens een geweigerde wissel gaat een deur uit als de slechte adem uit een ziek keelgat, ze blijft geen geheim, maar hij houdt er van, de dingen met zijn eigen oogen te zien.

Hij klopt zich het meel van zijn jas — het is sinds lang geen dagelijksch werk meer onder den zak te gaan — en loopt over de krakende zolderplanken naar het raam. Hij kijkt een oogenblik over het heem van den bakker met z'n vervallen schuur, z'n verweerde hoenderhok, en den cintelhoop. Een stokoude pereboom staat z'n brongroenen stam in de zon te warmen. Hij staat zoo een oogenblik in gedachten, de groote handen op den rug, en loopt dan de smalle trap af, die hem maar amper doorlaat.

Hij neemt z'n weg door de keuken, om naar het voorhuis te komen waar hij Jan met een klant ziet.

Hij stapt dan door de keuken, en denkt bij zich zelf: het was niet kwaad als ik wist, wat die Koksiaan 's middags eet. Het was kwart over twaalf. Van wat daar op tafel staat, kan geen vlieg leven. Een kom met zwarte koffie, meer staat er niet. Hij kijkt nog even onder 't aanrecht — geen middageten. Hij loopt naar de kast — daar staan drie sneden zwart roggebrood op een wit bord.

Als hij dat zwarte brood ziet staan zegt hij een vloek. De knop van de ingebouwde kleine kast zit ter hoogte van zijn oog. Hij doet de deur dicht en pakt den knop beet met zijn twee vingers, alsof hij Jan zelf daar een vlek op de jas wees. Zoo. Dicht weer.

Dan loopt hij resoluut naar voren. Zijn gezicht staat zoo vies alsof de wereld was gaan rieken in zijn neus.

In de gang komt hij Jan tegen.

„Jan, ik heb je een baal Kansas op zolder gelegd.”

„Dank je wel, hoor,” zegt Jan met ingestudeerd welwillen, en hij keert zich om, om den grutter uit te laten.

Maar deze houdt hem tegen, en gaat Jan voor, de kamer in, waar hij een stoel bij de tafel schuift en zitten gaat.

„Ik moet een oogenblik met je praten.” Hij inviteert met een

armzwaai den bakker om in zijn eigen huis in zijn eigen pompeuzen leuningstoel te gaan zitten.

Let nu op. De golf van ernst die het wezen van onzen koning op dit oogenblik is, vloeit over den gebogen rug van den Koksiaan. Zal hij wijken? Dit uur gaat wegen; de atmosfeer zegt het. Zal de marsepein-man portuur zijn voor dezen Lamech, die twee vrouwen heeft, en een kind om een buil dood sloeg? En dan gebeurt het wonder. Hij gééft portuur, Jan. Wat voor macht heeft God in een hart gelegd, dat het met den ernst van het uur mee-wast, tot een waardigheid, die troost over alle vernedering? Er is geen sprake van dat Gerrit Christiaan Beltman anders tegen den Koksiaan spreken kan, dan als een man het tegen een man doet.

„Je moet,” zegt hij, hij heeft de hand onder het hoofd en kijkt Jan aan van uit de ooghoeken. „Je moet van mij, Jan Wiersma . . .” hij kijkt het raam uit; hij begint opnieuw, hij zegent Jan, vloekt hij God met zijn woorden. „Je moet van mij, Jan Wiersma, je rogge, je weitenmeel, je zemels, je krenten betrekken.”

En Jan begrijpt, wat de Baard hem gaat aanbieden. Vrij van geldzorg

Een oogenblik is het, of Jan Wiersma zal gaan schreeuwen. Maar het komt niet verder dan kreunen. Maar kreunen is erger. De onmenselijke marteling van deze minuut voor minuut afgeleden weken springt hem op de huid. De onbenoemde angst, dien hij in de mars droeg op zijn tocht in den nacht langs den dood en den ondergang. Op het moment dat een mensch voelt, op het moment dat het hart indachtig wordt: voelt hij welk stuk het ten halve herkende leed uit hem weggesneden heeft. Op het moment dat het hart de diepte van het leed ziet en peilt, is de achterstand in ons ingehaald.

Voorbij. Christiaan spreekt verder.

„Neen,” schudt Jan Wiersma.

Alsof het ja was, spreekt de ander door.

„Je betaalt — wanneer het uitkomt. Over een jaar, over twee jaar, over vijf jaar.”

„Neen.”

„Hier komt, van mijn kant, iedere week, de rogge, de bloem, die je in je zaak noodig hebt”

Nee, schudt het hoofd aan den anderen kant van de tafel.

„Wat neen,” valt de grutter uit, zijn stem slaat over; „niet neen, maar ja. Denk je dat het voor een mensch uit te houden is, dat zijn buurman zich een kist van zijn eigen miserie timmert? Ben je kerksch en wou je een ander dat aan zijn hals hangen? Of hebben jullie zoo'n stijven nek, dat je nog niet leenen kan; en je geeft zelf? Ben ik niet goed genoeg om zalig te worden van 't geven? Dat willen jullie immers. Of moet jij straks in de brancard als ze je vrouw weer laten gaan. Roggebroadeter. Ben je bang dat ik je later op de teenen zal gaan staan, omdat ik je nu voorthelp? Ken je den Baard niet?

Weet je nog niet, jij Koksiaan, dat de akkers en het meel van die en die zijn; maar dat de wereld, de grond en het koren van ons allemaal samen is, als het er op aan komt?

Ben je bang dat je me niet terugbetalen kunt? Kijk uit. Wat heb ik gezegd. Heb ik gezegd, dat ik je geef — of dat ik je leen? Zie ik er uit als een vaatdoek, die niet weet of hij geeft of leent? Heb ik verstand van een zaak, van zakendoen of niet? Luister naar me. Ik ken jou. Ik ken je zaak. Ik weet ook wat risico is. En ik zeg hier: als ik al m'n geld zoo veilig kon uitzetten, als ik het met 't beetje doe waarmee ik jou meel voorschiet, dan was ik zoo goed als de bank. Weet, dat de Baard dit niet gauw zegt. Niet van een mensch en niet van een zaak.”

Het is een wonderlijk uur. De zomerdag ligt stil aan de straat; is het een kleed dat op een vrijen mensch wacht?

De koning staat op. Hij keert zich af en weer terug.

Nu staan beiden tegenover elkaar. En.

„Het is goed,” zegt Jan Wiersma. En toen kwam de beurt aan hem.

De Baard keek neer op hem, onder zijn oogleden uit.

„Ik geef me niet af met de kerk,” zei hij nog. „Maar, als je niet kerksch was, weet ik niet, of ik je beloofd had, wat ik daar net deed.”

„Zou je zooveel minder zijn, als je naar de kerk ging?” Jan kwam een pas naar voren.

„Ja.”
„Hoe komt het, dat ik er niet minder van word?”
„Voor den een is dit goed, voor den ander wat anders. Den een bekomen de boonen, den ander het spek.”
„Een man als jij, Beltman, doet zijn best uit nood: omdat hij niets beters weet te doen.”
„En jullie dan?”
„Omdat wij 't voor onzen plicht aanzien.”
„En zou dat zoo'n groot verschil geven?”
„Wat voor knecht heb jij liever in je fabriek: iemand die z'n werk uit balsturigheid goed doet, of iemand die 't doet omdat hij er wat in ziet?”
„'t Zou me niet kunnen schelen, als ze hun werk allebei goed deden. Vin-je dat de Baard z'n werk niet goed doet?”
„Dat weet je wel beter. Maar wie van de twee knechten zou zich op den duur het gelukkigst bij z'n werk voelen, denk je?”
„Och, 't gelukkigst Weet je, ik zou er niet tegen kunnen, dat een dominee of een pastoor me 't paadje aanwees, waar ik langs moest.”
Het glimlachje op z'n gezicht was hetzelfde, dat iemand heeft, — half geïnteresseerd, half schaamachtig — die een idioot of een kind in z'n fantasie een oogenblik volgt.
Toch zette hij precies den voet, waar de ander hem z'n plaats wees. Ik loop — maar ik kan terug als ik wil.
„Waar je nog komt, Gerrit Christiaan Beltman, weet ik niet.”
Er wies een vreemde macht in de woorden van den Koksiaan. Hij zei dingen die ze geen van twee voordien geweten hadden. De fabrikant keek als iemand kijken kan die op zichzelf betrapt wordt.
„Waar je nog komen kan, weet ik niet. Maar dit weet ik wel: dat je bang bent, dat je daar niet meer komen kan, als je je den weg laat wijzen. Je bent bang voor je zelf en je durft jezelf niet loslaten. Maar hoe weet je dat je met geduld en vertrouwen niet daar komen kan, waar je opstandigheid en baloorigheid, die je nu den krop opzet, je misschien brengen kan?”

Zwijgen. De koning van de Nijstad laat zich de biecht aanzeggen door den Koksiaan. Zijn gezicht staat toegeeflijk, uitdagend. Hij verdedigt zich met een glimlach op een terrein waar zijn gewone wapens ballast zijn. De bliken domenee past, vouwt, schikt en plooit zijn gedachten in woorden die niet mogen kwetsen. Zijn blik wordt vol en glanzend.

Een soldaat die zijn land waardig verdedigt, is Jan Wiersma niet. Maar welke mensch kraakt het gebeente niet, als hij den schouder onder de vracht van het Christendom zet. Het is een zacht juk, en een lichte last. Maar een Gerrit Christiaan Beltman vraagt niet of, maar h \ddot{o} e we die dragen. — Daar staat je voet in den mest, Koksiaan. Hoe staan je oogen zoo flauw, je bent immers verlost. Waarom heb je geen meel gekocht, toen de prijs laag was, zooals ik? Stakker. Gebruik je ellebogen, als je je plaats wil houden. — Met dat soort pijlen schiet een man als de Baard. Hij heeft het in zekeren zin gemakkelijker dan een Christen. Hij draagt de wereld; de Christen heeft den last van het hierna er bij.

De Koksiaan is de kamer op en neer gaan loopen. De Baard wacht af. Met een zekere getemperde afgunst op zijn gezicht blijft Wiersma ten slotte vlak voor zijn bezoeker staan.

„Een man als jij, Christiaan Beltman, gaat zoo vrij over de wereld als een vliegende vogel. Alles is van je gading. Alles wat je de borst ruim houdt, is je gegund.”

„Kom kom. Denk je dat een liberaal zich niet aan beginsels houdt, al heb ik ze niet zoo vaak in den mond als jullie.”

„Dat je dat doet, Christiaan Beltman, heb ik daarnet gezien. Je hebt me ruimte gegeven. En meer. Ik kan alles nog niet overzien. Maar: je bent vrij in je doen en laten. Zeker, je weet wat het fatsoen waard is in de wereld. En je eer. En de maatschappij. Maar . . . hoe zal ik het zeggen . . . Er was eens een schoolmeester, Beltman, die een kwajongen niet baas kon. Alles overhoop gehaald, en geprobeerd — maar werken wou de vlegel niet. De man zat er mee; hij had al zijn kruit en strafwerk verschoten. En wat deed hij toen? Hij gaat naar den vader van den vlegel, en zegt:

Schoenmaker, je moet me permissie geven, om je jongen een pak slaag te geven. Ik zal hem niet slaan; zoover komt het niet. Maar ik moet weten, dat ik er de vrijheid toe heb. Goed, zegt de vader, die heb je.

En van dat oogenblik af kon hij met den jongen werken. Er was niets mee te doen. De man had armslag.

Zoo gaat het jou ook, Christiaan Beltman. Als het niet hooger of lager wil, sla je er op los. Als je moet kiezen tusschen Christiaan Beltman en een ander; ik bedoel als er geen plaats is voor jullie beiden, dan duw je de ander op zij. Je slaat er op. Er is geen wapen zoo grof of jij mag het gebruiken."

„Wat bedoel je hier eigenlijk mee? Denk je dat ik een dolleman ben, die het liefst er op inhakt?"

„Natuurlijk denk ik dat niet. Maar geloof je dat de menschen, die bij je op de Passiebloem werken, zoo hard voor je zouden loopen, als je niet voor twee jaren een van hen, was het niet de Kraai; als je de Kraai toen niet de trap afgegooid had? Dacht je dat jij je nu de sterkste zou voelen, dat je zoo op je gemak zou zijn onder hen, als je er dien eenen keer niet op geslagen zou hebben?"

„Maar m'n goeie man, je vergeet dat diezelfde Kraai me een week later den halven baard van m'n gezicht getrokken heeft."

„Neen, ik vergeet het niet. Ik weet dat de Baard vroeger met een vollen baard over de Nijstad liep. Maar — het doet een mensch geen kwaad als hij eens een keer onderligt. Als de anderen maar weten, dat men toeslaan kan. Ik kan je soms benijden. En jij bent een man die van allen kost meeëten mag. Bij de mooie freule Van Genne zelfs ben je welkom, als het waar is, wat men zegt."

De toon van den fabrikant werd even schamper, toen hij met een kleineerend lachje zei:

„Ja. Ik zou wel eens willen zien, hoe zoo een als jij je geluk daar probeerde."

„Je zal het niet zien."

De Baard herstelde zich. Het leek of hij zich min of meer schaamde. De deugd is wel een heel waarachtig goed, als de blik van een een-

voudig, eerlijk man de overwinningen van een Lamech tot schande kan maken.

„Wou je me daar een verwijt van maken? Je zei het daarnet zoo mooi, biechtvader. Hoe zei je dat ook weer. Ik moest nog ergens komen, of zoo. Ik weet niet of ik je recht begrijp, maar . . . hoe weet jij hoe het bij mij gesteld is? Dacht je dat Christiaan Beltman Christiaan Beltman was geworden als hij naar je pastoors en domenees had geluisterd, die zeggen dat hij een straatje om moet gaan als hij die en die vrouw tegenkomt; of het maar accepteeren moet dat een zaaddrager of een paard een loopje met hem nemen? Als je me vraagt — ik — ik weet niet wat ik mag of niet mag. Ik wil het je wel zeggen ook: ik weet eigenlijk ook niet wat ik wil. Maar een straatje omloopen wil ik niet. Voor geen vrouw en voor geen knecht en voor geen paard.”

„Over je oordeelen, Beltman, doe ik niet,” zei de ander rustig. „Maar — je zegt daar net, ik weet niet wat ik wil. Weet je wat je wil? Hier, door deze tafel slaan wij geen van tweeën heen. Maar een zenuwlijder in een gesticht slaat door een deur van een handbreed. Dus de kracht van een mensch kan het toch.

Zoo is het misschien met jou. Ieder zegt dat 't niet kan, maar je voelt dat je dwars door die tafel heen kan. Er is iets in je, dat je zegt, dat je 't kan. En je kunt het ook. Er is geen grens aan wat een mensch kan. Maar je zoekt naar een pad, waar al een weg is. Ik wil niet zeggen, dat je grooter zal worden, als je je aan Christus onderwerpt. Maar ik geloof wel dat je gelukkiger zult leven als je het doet. Eens zal je blijven steken. Is er een mensch die dat kan, wat Christus kon? Er is nog niemand gekomen, die meer geweten heeft dan Hij. Hij heeft de stem, waar je naar luistert, sterker gehoord dan jij. Hij wist het geheim van deze wereld, dat je zoekt; (ik heb je gisteren gezien); en Hij heeft het niet gebruikt, zoo zeker bezat hij het. Jij, die zoo uit ieder mensch kunt halen, wat hij voor je heeft: weet je niet dat een zwakke, die met een sterke omgaat, zich moet overgeven, als hij wil blijven leven? Praat je met een knecht, die naast je gaat staan? Hij werkt zich vast, als hij het probeert.

Een mensch moet zich overgeven, als hij niet wil vastloopen.”

Zoo praatte Jan, op dezen wonderlijken Herfstmiddag. De grutter hoorde hem zwijgend aan. Hij keek vermaakt, onzeker ook. Zoo ging hij weg.

Dit is het gesprek dat Jan Wiersma en Gerrit Christiaan Beltman gevoerd hebben.
